

SERİ
SERIE B

CİLT
TOME XXVI

SAYI
FASCICULE 1 1976

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVUE DE LA FACULTÉ DES SCIENCES FORESTIERES
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

GENEL ÇİZGİLERİYLE ORMAN İÇİ İSKÂN SORUNU

Y a z a n

Doç. Dr. Ertuğrul ACUN

Orman Hasılatı ve İktisadî Kürsüsü

GİRİŞ

Bilindiği üzere, Türkiye'de orman içi yerleşmelerde, kırsal yerleşmelerin meydana getirdiği tüm sorunların daha da arttığı izlenmekte ve bu konu gittikçe önem kazanmaktadır. Zira, orman içi yerleşmelerin ortaya koyduğu sorunlar; yalnızca ormancılık politikasını ilgilendirmemektedir, aynı zamanda, ülkemizin tarım, endüstri, hayvancılık şehirleşme.. v.b.g. konularıyla da iç içe girmiş bir durumdadır. Bu nedenle ,orman içi yerleşme sorununu Türkiye'nin politik, sosyal, ekonomik çerçevesi ile birlikte dikkate almak zorunluğ u vardır. Konuya, önce iskân kavramını ele alarak başlamak uygun olacaktır. Bu arada, iskânın çeşitlerine de değindikten sonra, iskânın genel olarak dünya üzerindeki gelişiminden söz edilecek ve Türkiye'de orman içi iskân sorunu, incelememizin ana kısmını oluşturacaktır.

İskân kelimesi : aslı olarak yerleşme, oturma, ev sahibi etme demektir. Bu kelime dar anlamıyla oturtma, ev sahibi etmeyi, köy ve kentlerin iskân için gerekli tesislerini ve kuruluşlarını ifade ettiği halde geniş anlamıyla ise, bir yere yerleştirmeyi, köy ve kentlerin doğal ve ekonomik çevre içerisindeki yerini ifade eder.

Bir çok ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, iskân kavramı uzun yıllar dar anlamlarıyla anlaşılmıştır. Ancak son yıllarda, bu kavram artık geniş anlamıyla tanınmağa başlanmıştır. Hangi anlamda olursa olsun, iskân kelimesinin ifade ettiği kavram ile insan arasında sıkı ve içten bir ilişki vardır. Zira, denilebilir ki, insanın varolması ile birlikte barınma ve yerleşme sorunu da ortaya çıkmıştır. Gerçekten, ilk insanlar en ilkel

şekil olan mağaralarda da olsa, bir barınma yeri aramışlardır. Ancak, iskânın başlangıç yeri ve zamanı hakkında ortak görüş mevcut değildir. Bununla beraber, bilim adamlarının ittifak ettikleri nokta, Asya'nın insan dağıtan ilk merkez olduğudur. Denizlerin karaları istilâsı, muazzam seller, bazı bölgelerin soğuması ve kuraklık gibi nedenler, insanların Asya'dan diğer kıt'lara göçmesine ve oraları meskûn hale getirmesine neden olmuştur. Bu ilk göçlerin en tipik özelliği, yaşadığı çevresi ile kendisini çok sıkı bir yaşam bağılılığı içinde bulan insanların kitle durumunda ve sürekli olarak elverişli yerler aramak üzere, yer değiştirme zorunluğunda kalmasıdır. Bundan sonra, uygarlığın tarih boyunca gelişmesiyle birlikte, kıt'alar, ülkeler ve ülke içinde bölgeler arasında göçler ve yeni yerleşmeler süregelmiştir. Aşağıda, iskânın tarih boyunca gelişimini ve bunun yanında onun çeşitlerini kısaca şöylece toparlayabiliriz:

A — İSKÂN ÇEŞİTLERİ

İskânı genel olarak 2 büyük kısımda ele almak mümkündür. Bunları kısaca gözden geçirelim ;

1 — Dış İskânlar

a — Kıt'alar arası iskânlar.

İnsan kabulüne elverişli yeni yerlerin keşfedilmiş olması ve keşiflerin devam etmesi bu tür iskânın başlıca nedenidir. Bu itibarla, özellikle 19. ncu yüzyıl, insanlığın en çok yer değiştirdiği asır olarak göze çarpmaktadır.

b — Kıt'alar içi iskânlar.

Bu tip iskânları başlıca 3 grupta gösterebiliriz;

aa) Henüz tarım ve hayvancılık alanında ve işletmecilik bakımından geri kalmış, çok az insan topluluğuna sahip yerlerin değerlendirilmesi gayesiyle nüfusun yerleştirilmesi şeklinde ortaya çıkan iskânlar,

bb) Endüstrileşmiş ve iş gücü eksik olan ülkelere, kalabalık bölgelerden ve ülkelere yapılan göçler,

cc) Nüfus politikaları, hakimiyet değişimi ya da gönüllü olarak nüfus transferine gidilmesi ile ortaya çıkan göçler.

2 — İç İskânlar

a — Ülke içi iskânlardır ve 4 şekilde ortaya çıktığı söylenebilir;

- aa) Aralıksız yer değişmeler (göçebelik gayesiyle iskân),
- bb) Mevsimlik yer deęiřtirmeler (göçebelik gayesiyle iskân),
- cc) Temelli yer deęiřtirmeler (sürekli yerleşme gayesiyle iskân),
- dd) Kentleşme nedeniyle yer değiştirmeler (sürekli yerleşme gayesiyle iskân).

İskânın çeşitlerine değindikten sonra, şimdi de iskânın şartlarına kısaca göz atalım. Genellikle, bir yere yerleştirmenin şartlarını başlıca üç grupta toplayabiliriz.

- a — Doğal şartlar,
- b — Sosyal şartlar,
- c — Finansman şartları.

Bu şartlar, ayrı ayrı ya da beraberce iskânı dikte ettirmektedirler. Zira, bu şartların elverişliliği oranında iskân girişiminde bulunulur ve başarıya ulaşılır (BAYRAKTAROĞLU, H. 1960, s. 6 - 12).

B — ORMAN VE İSKÂN

İnsan ile yerleşme arasında ne kadar eski bir ilişki varsa, yerleşme ile orman arasındaki bağlılık da aynı oranda eskidir denebilir. Zira, bildiği gibi, ilk insanlar önceleri yerleşme bölgesi olarak ormanı bulmuş, gerek barınak ve gerekse beslenme gereksinimleri için onu kullanmıştır. Çobanlık devresinde de orman, mevcut mer'ası ile bir yerleşme yeri görevini görmüşse de, insanların gıda kaynağı olarak ormana olan gereksinimleri zamanla azalmıştır. Hatta göçebeler; ormanların otlak alanlarını daraltması ve aynı zamanda karanlığın onlarda korku yaratması nedenleriyle ormanla mücadele etmişlerdir. İnsanların tarımla uğraşmağa başlamaları ise, onları ormanda yerleşmekten biraz uzaklaştırmışsa da, odun maddesine olan gereksinme önemini yine de sürdürmüştür.

Öte yandan, dünya üzerinde zamanla nüfus artıp, tarım alanları yetmez duruma geldikçe orman, bir ihtiyat arazisi gibi kabul edilmeğe başlanmıştır. Hatta bakir mıntikalarda orman, medeniyetin gelişmesini geciktirici olarak kabul edilmiş ve yerleşme yahut tarım arazisi sağlanması için ormanın açılması zorunlu görülmüştür. O kadar ki orman, bakir mıntikalarda vahşi hayvanları barındırması bakımından da yerleşmeğe zararlı olarak kabul edilmiştir. Fakat, sonraları dünya üzerinde yerleş-

me sahası bulmakta çekilen zorluklara karşılık, zamanla her türlü yapı malzemesi ve su sağlanmasındaki kolaylıklar ile istilâcılardan korunmada ormanın gösterdiği elverişli şartlar, ona yeniden yönelmeyi gerekli kılmıştır. Buna ek olarak, bazı durumlarda ortaya çıkan sosyal zorunluklar da insanların tekrar ormanda yerleşmeğe başlamasına neden olmuştur.

Modern çağ ise; doğal, ekonomik, siyasal ve kültürel birçok faktörlerin etkisi altında ormanların büyük ölçüde boşaltıldığı olaylara sahne olmaktadır. Bu hususta, gelişmiş Avrupa ülkelerinden birçok örnek verilebilir. Bu olayın sonucu olarak, bugün modern anlamda ormancılığın talep ettiği vasıflı işçiden gelişmiş ülkelerde yoksun kalınmakta ve ormanda iş gücü sağlamak için büyük fedakârlıklar yapıldığı da görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki bu gelişim temposuna karşılık, Türkiyede orman içi iskân sorununu ele alırsak; ülkemizde ormanın bir yedek arazi olarak kabul edilmesinin, orada zaman zaman nüfusun yerleştirilmesi sonucunu doğurmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bu tip yerleştirmeler, özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında meydana gelmişlerdir. Örneğin, Kırım Savaşı, 1887 Savaşı ve Balkan Savaşlarından sonra, Anadolu'ya gelen göçmenlerin orman içi veya kenarlarına yerleştirelmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu özellikteki yerleştirmelere örnek olarak, Merzifon'un kuzeyindeki Tavşandağı ile Kayseri'nin Pınarbaşı kazasının sözünü edebiliriz.

Anadolu'da orman içinde uygulanan yerleştirmeler; genellikle Sinop, Samsun, Kastamonu, Bolu, Bursa, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir ve Kayseri illeri ile Akdeniz'in kıyı illeri ormanlarının iç kısımlarına ve dolaylarına yapılmışlardır. Böylece pek çok ormanın tahrip edilmelerine yol açıldığı da bir gerçektir. Nitekim, Sinop ve Çanakkale ormanları içine yerleşenler, bu yörelerin meşe ormanlarında geniş bir nüfus yığılması yapmışlar ve ormanları az da olsa tahrip etmişlerdir. Gerçekten, orman içerisine halkın yerleştirilmesinin ormanları tahrip ettiği düşüncesinden hareketle, Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında bir takım önlemler alınmıştır. Bunların içinde, devlet ormanlarına ve dolaylarına yerleştirilen göçmenler tarafından meydana getirilen tahribatın önüne geçmek üzere gerekli tedbirler alınmasını amaçlayan 1894 tarihli emri zikredebiliriz. Ayrıca, Ordu'dan gelerek Düzce'de yerleşen halkın, geldikleri yörelere geri gönderilmesini öngören 1905 tarihli Orman, Maadin ve Ziraat Nazırlığı emrini ikinci bir örnek olarak gösterebiliriz. Öte yandan, 1913 yılında hazırlanan Orman Mer'a Kanununun

gerekçesinde «30 seneden beri Rumeli ve Batum yörelerinden ayrılarak Trabzon vilâyetine gelenlerin ormanlar içerisine gelişigüzel yerleşmeleri sonucunda, Osmanlı Devletinin ormanları 1/4 ilâ 1/3 oranında azalmıştır» ifadesinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere, zamanla orman içi iskân sorununun ve meydana getirdiği zararın anlaşılmağa başlamasına karşılık, yine de Osmanlı İmparatorluğu zamanında, orman içerisinde düzensiz yerleşmeler devam etmiştir. Gerçekten; 65 - 70 yıl önce başlayan Düzcedeki yerleşmelerin giderek yoğunluk kazanmış olduğu söylenebilir.

Çok yakın zamanlara kadar, eskisi gibi olmamakla beraber, ormana yine yedek arazi gözü ile bakılarak bazı yerleştirmeler özellikle Bolu - Keremali silsilesi ormanlarında ve Arifiye - Sapanca arasındaki meşe baltalığı içerisinde görülmektedir. Ama son yıllarda, artık orman içerisine yerleşme yapılmaması devletçe kabul edilmiş bulunmaktadır. Ancak, bunun yanında işaret edilmesi gereken bir önemli nokta, ormanlar içerisinde yerleşmelerin günümüzde gelişi güzel ve gizli olarak sürdürülmekte olduğudur. Zira, birçok köyler bu şekilde devletin hiç haberi olmadan 15 - 20 yılda meydana gelebilmişlerdir. Bu duruma, ülkemizin bazı bölgelerinde daha fazla rastlanmaktadır. Dikkat çekici olan husus, bunların devletin gözü önünde gelişmekte olduklarıdır. Buna örnek olmak üzere; Rize, Pazar ve Yusufeli'nden gelip Borçka dolaylarına ve özellikle Murgul ormanlarına yerleşenleri göstermek mümkündür. Buralara yerleşenler ormandan açtıkları tarladaki ürünlerinde Bakır Fabrikasının meydana getirmiş olduğu zararları bile tazmin ettirmektedirler. Ayrıca, ormancılık örgütünün bu türden yerleşmeleri izlemeleri ve menî müdahale kararı alması halinde dahi, bu şahısları oradan çıkarmak mümkün olmamaktadır (BAYRAKTAROĞLU. H. 1960, s. 32 - 37).

Görülüyor ki, günümüzde de ülkemiz, gelişigüzel bazı orman içi yerleşmelere sahne olmaktadır. Bu itibarla, Türkiye'de geçim zorlukları içinde bulunan fazla nüfusun ormandan çıkması olayının başlamış olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira, bugün ormandaki koşulların, burada yoğunlaşmış nüfusun kentlere yöneltilmesini gerektirmesine karşın, bu husus gerçekleştirilememektedir.

Oysa gelişmiş ülkelerde, genellikle orman içinde yerleşme olayının tam tersine bir durum mevcuttur. Örneğin, AET ülkelerinde, tarımla uğraşanların bir bölümü, kentlerde endüstri alanlarında çalışmayı yeğ tuttuklarından, tapulu arazilerini terketmektedirler. Özellikle, Almanya ve Fransa'da, terkedilmiş olan tarım topraklarında orman ağaçlandırması yap-

mak mümkün olmaktadır. Ülkemizde ise, nüfus çoğalması nedeniyle çiftçi ailesi başına düşen tarım topraklarının yetersiz bir duruma gelmesi yüzünden kentlere göç edilmektedir. Ancak, kentlerde endüstrileşme henüz tam anlamıyla gerçekleşmediğinden, tarımla uğraşan ve köyünde yaşayan nüfusun sürecektek toprak bulamayan kısmı, ormandan tarla açarak, çiftçilik yapmak yoluna başvurmuştur. Ama, orman toprakları genellikle tarıma elverişli olmadığından, bir kaç yıl içinde bu alanlar üzerindeki ince toprak tabakası erozyonla akıp gitmektedir. Böylece ülkemiz toprakları, hem ormancılık hem de tarım sektörü bakımından yarayışsız bir duruma gelmektedir.

Özetlemek gerekirse, Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde; devlet otoritesinin zayıflaması, asayişsizlik ve emniyetsizlik nedenleriyle kırsal yerleşmelerin; orman içlerine, sarp ve dağlık kesimlere, yollarından uzak, savunulması nisbeten kolay yerlere doğru kaydığı bilinmektedir. İşte böylece ortaya çıkan yeni durum, orman - insan ilişkilerinin giderek artmasına ve dengenin ormanlar aleyhine hızla bozulmasına yol açmıştır. Cumhuriyet döneminde devralınan bu dengesiz durumun yanında, gösterilmiş bulunan bütün çabalara rağmen, henüz çözüm yolu getiren bir uygulamanın yapılmakta olduğunu söylemek olanağı yoktur. Orman içi yerleşme sorunu; Türkiye nüfusunun 1/3 ünü oluşturan orman köylülerinin yaşamlarına çok yakından bağlı bulunmaktadır. Bunun yanında, orman içine yanlış yerleştirme politikası, milli kaynaklarımızın veriminin azalması sonucunu doğurduğu için tüm nüfusumuzu da çok yakından ilgilendirmektedir. Bu itibarla, orman içi yerleşme konusu önemini giderek artırmaktadır. Bu sorunu kısa hatları ile ele almak üzere, üç bölüm içinde toparlamak olanağı vardır ki bunlar;

I — Köy ve orman köyleri tanımı ile orman köylerine tanınan hakların mali portesi

II — Orman köylerinin genel özellikleri ve sorunları

III — Orman içi yerleşme sorununun çözümlenmesi için alınacak başlıca tedbirler.

Şimdi bu bölümleri kısaca gözden geçirelim :

I — KÖY VE ORMAN KÖYLERİ TANIMI İLE ORMAN KÖYLERİNE TANINAN HAKLARIN MALİ PORTESİ

Türk idarî yapısının en küçük birimi olan köy; 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanununda nüfus esasına göre tanımlanmıştır. Buna göre, nüfusu 2000 den aşağı olan yerleşme yerleri köy sayılmaktadır. Bunun

yanında, Sosyal İlimler Ansiklopedisi, sosyolojik açıdan köyü şöyle tanımlamaktadır: «Hakim işgücü biçimi tarımsal olan ve halkının doğal çevre ile sıkı ilişkisi bulunan, küçük bir topluluk biçiminde kırsal bölgede yerleşmiş, oldukça seyrek bir nüfusa, büyük bir toplumsal homojenliğe sahip ve nüfusunda iç farklılaşma ve tabakalaşmanın az olduğu ve araziye ait meslekî ve dikey toplumsal hareketliliğin çok az olduğu yerler köydür.» (PALAŞOĞLU, E. 1974, s. 2).

Öte yandan, yerleşim düzeni bakımından köyler: 1) Dağ ve orman köyleri, 2) Ova köyleri, 3) Yamaç köyleri, olarak üç kısımda toplanabilirler.

Yurdumuzda orman köyleri, genellikle 500 metre rakımın üzerinde; yayla ve dağ karakteri taşıyan yörelerde kurulmuş bulunmaktadır. Bu toprakların ancak % 20 kadarının tarıma elverişli olması ve % 40 tan daha çoğunun yüksek meyilli arazilerde bulunması, buralardaki hayat koşullarının ne derece çetin olduğunu belirtmeğe yetecek özelliklerdir. Ayrıca, hızlı nüfus çoğalması ile orman köylerinin yeni tarım toprağı ihtiyacı ve geçim sıkıntıları artarken, bunun sonucu olarak da ormana verdikleri zararlar yükselmektedir. Orman köyleri, ormana yakınlıklarına göre şöylece üçe ayrılmaktadırlar :

- a) Her tarafı ormanla çevrili olan ormaniçi köyler,
- b) Tarım arazileri ile ormana bitişik olan orman kenarı köyler,
- c) Ormana en çok 10 Klm. uzaklıkta bulunan orman köyleri.

Kuşkusuz, orman içi yerleşme sorunu deyince önce orman içi köyler akla gelir ve bunu önem sırasına göre (b) grubundaki başta olmak üzere diğer ikisi izler. Bu bakımdan, bizim üzerinde duracağımız genellikle (a) ve (b) grubundakiler olacaktır.

Orman köylerinin ormana yakınlıkları dikkate alınarak oluşturulan bu üç grubun nüfuslarını birbirleriyle kıyaslayacak olursak, Tablo - 1'de özetlenen durumun mevcut olduğunu görürüz. OGM istatistiklerinden alınan rakamlarla düzenlenen tabloların ilkinde; orman içi köylerinin nüfusunun önemli ölçüde çoğaldığı ve bunun yanında, toplam orman köyleri nüfusu içindeki oranının da arttığı gözlemlenebilmektedir.

Orman içinde, orman kenarında ya da ormanın 10 km. civarında yaşayan köylülerin geçimlerinde, ormanların önemli katkısı olmaktadır. Bu konuda bir fikir vermek üzere, sadece orman işletmelerimizin üretim, imalât, nakliyat ve bakım faaliyetlerinde çalışanlara ödediği para

ORMANLA İLGİLİ OLAN KÖYLERİN NÜFUSUNUN
KIYASLANMASI

TABLO — 1

Nüfus Sayımları	Orman içi köyler		Orman kenarı köyler		Ormanın 10 Klm. civarındaki köyler		Orman Köyleri Toplamı	
	Nüfusu	%	Nüfusu	%	Nüfusu	%	Nüfusu	%
1960	2.424.117	24,2	4.234.179	42,3	3.347.156	33,5	10.005.452	100
1965	4.280.385	36,9	3.633.236	31,1	3.672.817	31,7	11.586.438	100
1970	4 500.925	37,0	3.816.213	31,4	3.850.330	31,6	12.167.468	100

miktarını gösteren Tablo - 2'yi incelemek uygun olacaktır. Bu tabloya geçmeden önce hemen ekleyelimki, ağaçlandırma, erozyon kontrolü gibi ormancılık işlerinde çalışanlara ödenen ücretler bu rakamlara dahil değildir. Görüldüğü üzere, ulaşım ile orman bakımı işlerinde çalışanlara sağlanan gelir çok büyük bir oran oluşturmaktadırlar.

ORMAN İŞLETMELERİNİN ORMAN KÖYLÜLERİNE
ÖDEDİĞİ İŞÇİLİK ÜCRETİ

TABLO — 2

Yıllar	Üretim işlerine		İmalâta		Ulaşımına		Orman bakımına		Toplam	
	1000 TL	%	1000 TL	%	1000 TL	%	1000 TL	%	1000 TL	%
1962	34.352	13,6	1.600	0,6	160.501	63,6	55.962	22,2	252.415	100
1963	33.045	12,0	1.460	0,6	158.016	57,5	82.220	29,9	274.746	100
1964	37.132	11,4	1.630	0,5	180.047	55,1	107.551	32,9	326.560	100
1965	50.612	11,7	1.323	0,3	231.681	53,6	148.848	34,4	432.464	100
1966	55.482	11,3	1.755	0,4	262.078	53,6	169.824	34,7	489.138	100
1967	58.751	11,4	1.104	0,2	268.050	52,0	187.792	36,4	515.698	100
1968	67.869	11,7	1.043	0,2	310.829	52,5	212.064	35,8	591.806	100
1969	80.495	12,1	742	0,1	354.635	53,5	227.613	34,3	663.485	100
1970	83.394	12,1	756	0,1	359.529	52,4	242.820	35,4	686.500	100
1971	94.694	13,5	1.330	0,2	382.396	54,6	221.826	31,7	700.146	100
Toplam Ort.	595.848	12,1	12.743	0,3	2 667.762	54,1	1.656.526	33,5	4.932.958	100
	59.585		1.274		266.776		165.653		493.296	

Bunun yanında, orman köylerine zati ihtiyaç maddesi olarak, yakacak ve yapacak odun şeklinde 1/10 tarife ve tam tarife bedeli ile verilen orman emvali nedeniyle köylü lehine yapılan fedakârlıklar da vardır ve bunun değeri çok büyük rakamlara ulaşmaktadır. Yapacak ve yakacak odunların piyasa değerinden çok ucuza verilmesi ile orman örgütünün katlandığı bu yükümlülüğü aşağıda Tablo - 3 ile ortaya koyabiliriz :

ORMAN İŞLETMELERİNİN KÖYLÜ LEHİNE YAPTIĞI
FEDAKÂRLIK

TABLO — 3

Yıllar	Tomruk satışlarıyla		Kereste satışlarıyla		Yakacak Odun satışlarıyla		Toplam	
	1000 TL.	%	1000 TL.	%	1000 TL.	%	1000 TL.	%
1963	54.094	24,9	1.091	0,5	161.803	74,6	217.088	100
1964	55.051	19,7	639	0,2	224.559	80,1	280.249	100
1965	73.155	22,4	508	0,2	252.086	77,4	325.749	100
1966	77.967	23,6	515	0,2	250.973	76,2	329.455	100
1967	82.472	23,4	170	0,1	267.814	76,5	350.456	100
1968	104.169	25,8	108	0,02	299.313	74,2	403.590	100
1969	112.244	26,8	89	0,02	306.909	73,2	419.242	100
1670	121.651	31,3	59	0,01	267.204	68,7	388.914	100
1971	114.417	24,5	—	—	352.246	75,5	466.663	100
Toplam	795.220		3.279		2.382.907		3.181.409	
Ortalama	88.357	25,0	364	0,1	264.768	74,9	353.489	100

Bundan başka ,her türlü felâketzede ihtiyaçları ile cami, okul, köprü gibi ortak ihtiyaçlar için orman köylüsüne bedelsiz orman emvali verilmekte ve bu şekilde de büyük değerlere ulaşan fedakârlıklar ormancılık örgütüne karşılanmaktadır. Bu konuda şu hususu da önemle belirtmek, köylünün zati ve müşterek yapacak ve yakacak odun ihtiyacı karşılanmadan ormancılık örgütü piyasaya satış yapamamaktadır.

Ayrıca, orman köylülerinin kalkınması için 6831 sayılı Orman Kanunu gereği olarak 1956 yılından beri bütçeye her yıl 50 milyonluk bir ödenek konması gerekmektedir. Bunun yanında, Devlet Orman İşletmeleri Döner Sermaye Yönetmeliği ile 1971 yılından itibaren her yıl 75 milyon liralık kredi fonu sağlanmış bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, ülkemizde orman köylülerinin yaşamlarına ormancılık örgütünün önemli ölçüde ekonomik katkısı bulunmaktadır.

II — ORMAN KÖYLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE SORUNLARI.

Orman içine yerleşmiş bulunan orman köylülerinin genel özellikleri ile onların ormanla ilişkilerine ve sorunlarına kısaca değinmek gerekirse, şunları zikretmek yerinde olacaktır :

1) Türkiye'de, yerleşim birimleri sayısının % 56'sı orman içinde ve orman kenarındadır ve buralarda yaşayanların sayısı bugün 12 milyon üzerindedir.

2) Orman köyleri; genellikle düşük verimli tarım toprakları üzerinde kurulmuş bulduklarından ve buralarda toprağın verimini artırıcı teknikleri kullanmak sermaye yetersizliği nedeniyle mümkün olmadığından, tarımsal verim düşüktür ve ihtiyacı karşılayamamaktadır.

3) Orman köylerinin, genellikle yüksek meyilli yamaç ve sırtlarda kurulmuş bulunması nedeniyle, doğaya yapılan her müdahale şiddetli erozyon meydana getirmektedir.

4) Orman köylerinde üretim, toprağa ve iklime sıkı sıkıya bağlı kaldığından çok istikrarsızdır. Bu itibarla, hayvancılık orman köylerinin yaşamaları için bir sigorta gayesiyle yapılmakta ve tarımdaki dengesizlik ve üretim yetersizliği giderilmek istenmektedir. Zira, başka bir geçim kaynağı bugün için orman köylerinde söz konusu değildir. Sermaye yetersizliği nedeniyle yıllardır ve değişmeyen bir teknikle aynı tarımsal ürün üretilir ve aynı cins hayvanlar dağ - tepe doluşturularak otlatılır. Bu nedenle, orman köylülerinin yaşamları tarım ve hayvancılığa sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Ancak, bu iki sektörden geçimlerini sağlayamamaktan ötürü ve artan nüfusun da baskısıyla orman köylüleri tarla açmak ve yeni mer'alar aramak üzere ormanların tahribini hızlandırmaktadırlar. Ayrıca Türkiye'de; mer'aların bugünkü verimlerinin çok üstünde hayvan bulunduğundan, ormanla ilgisi olmayan ova köylerinin hayvanlarını bile belirli mevsimlerde ormanlarda otlatmak zorunluğu vardır. Aşırı otlatma ise, erozyonu hızlandırdığı ve verimi düşürdüğünden, ormanların yenilenmesini ve büyümesini önlemektedir.

5) Orman köylerinde, büyük ölçüde beslenme yetersizliği vardır, sağlık durumları iyi değildir, hatta tahmin edilenin aksine içme suyu sıkıntısı bile çekilmektedir. Bunlardan başka, orman köyleri yurdun en ulaşılmaz yörelerinde bulduklarından ülke düzeyine kıyasla; eğitim, elektrik, ulaşım gibi devlet hizmetlerinden daha az faydalandırılmaktadırlar.

6) Nüfuslarının % 54'ü gizli ve açık işsiz olan orman köylülerinin; tümüne iş sağlanması ve buldukları yerlerde kalkınmalarının gerçekleştirilmesi olanakları çok sınırlıdır. Zira, Türkiye'de tarımsal faaliyetler yılın bütün aylarını kapsamadığından, özellikle kış aylarında tarımsal nüfustaki mevsimlik işsiz sayısının 10 milyona yaklaştığı bilinmektedir. Bunun yanında, tamamen doğaya bağlı bir tarım uygulayan orman köylerinde ise, mevsimlik işsizlik kendisini daha kuvvetli hissettirmektedir.

7) Orman köylülerinin ülkemizin gelir düzeyi en düşük olan kesimini oluşturmaları nedeniyle, barınak durumu ve ısıtma araçlarının ilkelliği yüzünden, orman köylerinde yakacak maddesi olarak büyük ölçüde odun kullanılmaktadır. Diğer yakıt maddeleri ise, pahalıdır ve ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle, bu ikame maddelerinin köye, hele uzak köşelerdeki orman içi köylerine ulaştırılması çok güçtür. İşte bu nedenlerle, toplam Türkiye yakacak odun üretiminin %72'si orman köylülerine zati ihtiyaç maddesi olarak verilmektedir. Diğer yakacak maddelerinin, odun yerine ikame edilmesi olanakları ise, bugün için sözkonusu değildir. Bu husus, orman içi yerleşmelerin, büyük ölçüde odun tüketimine neden olduğunu kanıtlamaktadır.

8) Türkiye'de, ormanın tahribi ve ormanın yerini orman içi yerleşmelerle tarla ya da mer'a gibi diğer arazi kullanma şekillerinin alması, yüzyılımıza ait bir konu olmamakla beraber, giderek arttığı ve ormanın doğal ekolojik dengesinin bozulduğu görülmektedir. Bu husus, orman içi köylerinde artan nüfusun ileride tarım arazisi bulmada ve mevcut arazilerini aynı verimle çalıştırmada, ne kadar güçlük çekeceklerini açıklıkla ortaya koymaktadır.

Genel olarak özelliklerine ve sorunlarına kısaca değindiğimiz orman köylüleri; ilk bakışta gayet düşük olan gelir düzeylerinin zorlaması ile tamamen ormana zarar veren bir topluluk olarak görünmektedirler. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, orman köylülerinin ormanlara ve ormancılığa faydalı katkıları da bulunmaktadır. Ayrıca, diğer köyler gibi, orman köylüleri de ülkemizin en önemli nüfus çoğalma kaynaklarından birisini oluşturmaktadırlar. Eğer bu nüfus artışı tam istihdama ulaştırılabilirse, kalkınma hamlelerimizde bu potansiyelin ne derece faydalı olacağı kesinlikle ortaya çıkacaktır. Zira, her türlü ormancılık faaliyetleri için gerekli işgücünün kaynağı orman köylüleridir. Bu itibarla, orman köylülerinin bugün için başka yerlere nakledilmesi olanağı bulunmadığını da dikkate alarak, orman içinde yerleşmiş bulunan nüfusun gelir düzeylerini artırıcı

yönde çaba harcanmalıdır. Özellikle, entansif bir orman işletmeciliği uygulanması, orman köylülerinin kalkınmalarında yararlı olacaktır.

IV — ORMANIÇI YERLEŞME SORUNUNUN ÇÖZÜMLENMESİ İÇİN ALINACAK BAŞLICA TEDBİRLER

1) Bu konuya geçerken, üzerinde durulması gerekli olan noktaların içinde; ormanların tahdit ve kadastrasının tamamlanmasını amaçlayan uygulamanın gerçekleştirilmesinin başta geldiğini belirtmek yerinde olacaktır.

2) Ülkemizde orman köylerine hizmet, çok çeşitli devlet kuruluşları tarafından götürülmeğe çalışılmaktadır. Bu hizmetler arasında gerçekçi bir koordinasyon olmadığından, kaynaklar ve bütçe ödenekleri israf edilmekte ve orman köylülerinin bunlardan gereği gibi yararlanmaları gerçekleştirilememektedir. Ayrıca, yerleşme yerlerinin ve köylerin çok fazla sayıda ve dağınık olmaları; etkin ve verimli bir devlet yardımını engellemekte, devlet hizmetinin vatandaşa ulaşmasını geciktirmekte ve güçleştirmektedir. Bu nedenle, orman köylerinin sorunlarını, Türkiye'nin diğer sorunlarından bağımsız olarak düşünmek olanağı yoktur. Bu itibarla, sorunları yalnızca Orman Bakanlığının olanakları ile çözümlenemeyecek düşünülemez. Bunun yerine, bakanlıklar arası bir koordinasyon daha gerçekçi olacaktır. Zira, orman köyleri; buldukları yerlerde insan barındırma gücünü kaybetmektedirler, bunun sonucu olarak da, kalkınmalarındaki başarı şansının oldukça zayıf olduğu söylenebilir (BAYRAK-TAROĞLU, H. 1968, s. 12). Nitekim, Orman köylerinin kalkındırılmalarına katkıda bulunulması ve köy örgütleriyle işbirliğinin sağlanması üzerinde durulduğu halde, yeterli ve arzulanan düzeyde bir başarı sağlandığı söylenemez. Bu bakımdan, orman içi iskân sorununa çare bulmak üzere, her yıl bütçeden önemli ölçüde ödenek ayrılması hususu, tüm tedbirlerin başında yer almaktadır. Gerçekten, orman içi köylüleri, ancak yapılacak olan büyük yatırımlarla kalkındırılabilir ve iş sahibi yapılabilirler.

3) Orman köylerine uygulanacak yatırımlarla, bir yandan tarımsal ürün veriminin artırılması, öte yandan da bu köylülerin işgücü fazlasının endüstriyel ürünler elde etmede istihdam edilmesi, yurt ekonomisine çok yönlü faydalar sağlayabilir. Bunun yanında, orman köylerine tanınan ve Orman Bakanlığınca karşılanan kanuni hakların, devletce satın alınması da faydalı olacaktır. Zira köylülerin, endüstriyel ve tarımsal yatırımları için, ek bir kapital daha kazanmalarına bu şekilde olanak ve-

rilmiş olacaktır. Ayrıca, ormancılık mevzuatı gereğince orman köylerine tanınan bu çeşitli faydalanma hakları ve özellikle toplam olarak çok büyük miktarda yakacak odun verilmesine ilişkin olanlar; bugün artık ormanlara önemli ölçüde zararlar veren bir duruma gelmişlerdir. Bunun yanında, Türkiye için yaklaşık olarak her yıl 164 teknik elemanın işgücünün tamamının bu işe ayrılması gerekmektedir (DURUÖZ, E. 1968, s. 80). Bu nedenlerle, sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Üstelik, artan nüfusla birlikte sözü edilen faydalanma haklarının mevcut ormanlarımızdan karşılanması yakın bir gelecekte olanak dışı olan bir düzeye ulaşacaktır. Bu konuda çeşitli çözüm yolları önerilmektedir. Bunların içerisinde, ülke gerçeklerine en uygun olanı; yukarıda belirttiğimiz kapital yaratma katkısı da gözönünde tutulursa, faydalanma haklarının genel bütçeye ödenek konarak satın alınmasıdır.

4) Bugün, orman köylerinde; gerek yapacak odun, gerekse yakacak odun tüketimi, israf derecesine varacak ölçüde gayet yüksek bir düzeydedir. O kadarki, bir ev için 25 - 30 m³ kereste kullanılabildiği, bir ailenin yılda tükettiği yakacak odunun 20 tona kadar ulaşabildiği yapılan araştırmalarla saptanmış bulunmaktadır. Bu itibarla, bir yandan yukarıda açıkladığımız gibi, yakacak ve yapacak odundan faydalanma haklarına yeni bir yön vermek gerekirken, öte yandan da, ormanla ilişkili olan tüm köylülerin odun tüketirken israfa kaçmalarını önleyici usulleri kendilerine öğretmeli ve bu hususların gerçekleşmesine çalışılmalıdır. Örneğin; daha az kereste ile daha ucuza ev yapma teknikleri, ısı kaybını azaltıcı özellikteki şöminelerin kullanılması gibi çözüm yolları köylülere açıklanmalıdır. Kuşkusuz, bunları uygulamak için gerekli kredinin devletçe sağlanmasının olanakları da araştırılmalıdır.

5) Orman köylerinin, sosyo - ekonomik yönden kalkınmasında en önemli rolü oynayacak olan faktörlerin başında, büyük ölçüde yatırım gerektirmeyen el ve ev sanatları gelmektedir. Bu köylerde iyi bir üretim tekniği, organizasyon ve pazarlama olanaklarının ışığı altında, plânlı bir şekilde el ve ev sanatlarının ele alınması; ormanıçi yerleşmede ve orman-insan ilişkilerini düzenlemede yararlı olacaktır.

6) Bunun yanında, Orman Bakanlığı; ormansızlığın doğuracağı felâketlerden ülkeyi kurtarmak için, bozuk ormanlarda yada çıplak topraklarda ağaçlandırmalar yaparak, orman - köy ilişkilerini daha olumlu hale getirebilir. Gerçekten, ağaçlandırma sayesinde, kullanılmayan yurt toprakları yeniden kazanılırken, bunun yanında, orman köylülerine yeni iş

alanları bu şekilde sağlanmış olmaktadır. Ağaçlandırma faaliyetlerinde, kadın işgücünün de çalıştırılabilmesi olanağı bulunduğundan ek bir avantajı vardır. Zira tarımda, ücretsiz aile yardımcısı ve bazen de gizli işsiz durumunda çalışmakta olan kadın nüfustan bu suretle verimli bir işgücü kaynağı olarak yararlanılabilir. Bunun yanında, orman içi yerleşme sorunu; arazi ve insan kaynağı ile sıkı ilişkili olduğundan, su - toprak koruma tedbirleri ön plânda düşünülerek su - orman - mer'a kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi çabaları, orman köylüleri istihdam edilerek gerçekleştirilirse, çok yönlü yararlar sağlanmış olacaktır. Bu hususların yerine getirilmesi ve entansif bir orman işletmeciliğinin uygulanabilmesi durumunda, Orman Bakanlığının orman köylü ailesini her aileden bir kişi ve yılda 70 gün çalışmak üzere işlendirme olanağının % 19,7 olduğu saptanmıştır (ANIL, Y. - ÇOBAN, C. - DURUÖZ, E., 1976, s. 38).

7) Orman köylerinde bugünkü nüfus artışının ilerde de devam edeceği yapılan araştırmalarla saptanmış bulunmaktadır. Buna karşılık, III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Türkiyede 1995 yılında; kentsel nüfus oranının artacağını ve kırsal nüfus oranının ise % 25'şeye indirilmesinin hedef alınacağını öngörmektedir. Bu iki varsayımı doğru kabul edersek, böylece gelecekte orman içinde büyük nüfusun oluşacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum karşısında, daha şimdiden büyük bir hızla çoğalacak olan nüfusa iş ve yaşama ortamı sağlama çalışmalarına başlanılmazsa, çok yakında orman köylerinin ormana hücum etmelerinin önüne geçilemeyeceğinin bugünden bilincine varılması gerekmektedir.

8) Orman içi yerleşme sorunu; ormanlık yörelerin turizm açısından ele alınması ile de daha yararlı ve düzenli bir duruma getirilebilir. Bu suretle, orman köyleri sosyal ve ekonomik gelişme olanağı bulabilirler. Bunun yanında, dış ülkelerden gelecek turistlere ve kentlerimizden gelecek olanlara avlanmaları için sağlanacak kolaylıklar ile büyük ölçüde bir yan gelir sağlanabilir. Ancak, av hayvanları kaynağımızı azaltmamak zorunludur. Zira, bilindiği üzere, bugün Avrupa'da bir dağ keçisi avlamak için ortalama 1500 lira, bir alabalık tutmak için 50 lira kadar ödeme yapılması gerekirken; Türkiye'de eline tüfeği alan dağ keçisi avlayabilmekte, en modern tüfek ve araçlarla ülkemize avlanmağa gelen turistler onbinlerce yaban ördeği vurup hiç para vermeden bu avlarını ülkelerine götürmektedirler (ÜLKER, İ., 1974, s. 7 - 8). Oysaki, avlanacak her av hayvanından bir ücret almak ve öldürülecek av sayısını titizlikle sınırlamak, kontrol etmek ve bu suretle daha fazla avlanmaya kesinlikle izin vermemek gerekir. Bu itibarla, av potansiyeli çok yüksek olan ormanlarda avlanmayı orman köylüleri ve ülkemiz yararına dü-

zenlemek ve bu kaynağı çoğaltma yolları aramak, orman - insan ilişkilerine ve orman içi yerleşme sorununa olumlu katkı yapacak hususlardan birisi olacaktır.

9) Belirttiğimiz bu tedbirlerin gerçekleştirilebilmesi ve bu suretle orman köylüsünün kalkındırılabilmesi için başlıca araçlardan birisi olan kooperatifçiliğe gereken önemi vermek kuşkusuz ön plânda gelmektedir. Kooperatifçilik hareketinin, orman köylerinde yaşayan halk için; birlik-beraberlik ve karşılıklı dayanışma ile iş başarılabilmesini sağlamak gibi bilinen yararları vardır. Buna ulaşabilmek için; kooperatifçilik hareketinin sorunları olan eğitim, üst örgütlenme, finansman, teknik hizmetler, mevzuat ve personel unsurlarının çözümlenmesi gerekir (İŞLEK, G., 1974, s. 20). Hükümet programı ile Orman Bakanlığına verilen kooperatifçiliğe ilişkin görevlerin yerine getirilebilmesi, bakanlığın bütün genel müdürlüklerinin ortak çabaları ve aynı zamanda kooperatifçilikle ilgili diğer kuruluşların katkılarıyla mümkün olabilecektir.

10) Öte yandan, hariçten gelebilecek göçmenlerin yerleştirilmesi, yurt içindeki göçebe ve aşiretlere yerleşme yeri bulunması, toprağı az ya da hiç bulunmadığından geçim sıkıntısı çekenlerin uygun yerlere nakledilmeleri gerekir. Ancak, yurtiçi yerleştirme politikamızı ilgilendiren sorunlara eğer hızla çare bulunmazsa ormana yeniden hücum başlayabilecektir. Ayrıca, çok hızlı artan nüfusa yeni iş ve yerleşme yerleri sağlanamazsa, yurdun 1/4 ünü kaplayan ormanların bu olaydan da zarara uğramaları önlenemeyecektir. Bu itibarla, orman içi yerleşme sorunu herşeyden önce bir ülke sorunudur ve diğer tüm sosyo - ekonomik faktörlerle birlikte ele alınarak özellikle endüstrileşmenin sağlanması koşulu ile çözümlenebilir. Zira, Türkiye'de orman köylerinde verimsiz ve bir aileyi geçindiremeyecek kadar küçük olan topraklarda bile tarımla uğraşmak zorunluğu bugün için sözkonusudur. Üstelik, orman köylüsünün toprağını daha verimli hale getirecek sermayesi de yoktur. Ayrıca, verimli bir tarım uygulamasını sağlayacak alt yapı tesislerinin orman köylerine ulaştırıldığı söylemek mümkün değildir. Buna karşılık, bu toprakları terketmek zorunda kalan köylüler için şehirlere gidip iş bulmak ve yaşamak olanakları çok sınırlıdır. Böyle olunca da, orman köylüleri için tarımda aslında gelir sağlayamayacak kadar verimsiz olan topraklar üzerinde yaşamak ve tarımla uğraşmak zorunluğu doğmaktadır. Örneğin, 100 kilo tohumdan 1000 kilo buğday alınan bir tarladan bütün ailenin ve çift hayvanlarının katılmasıyla bu verim sağlandığı halde, 900 kilo ürün kazanıldığı düşüncesiyle tarıma devam edilmektedir. Oysa, bu tarlada çalışanların emeğinin ücreti ve kullanılan hayvanların masrafı, tarlanın arazi hasıla değeri dikkate alınmış olsaydı gerçekte, sağlanmış olan 900 kilo-

luk buğday veriminin sözü edilen masrafları karşılayamayacağı ortaya çıkacaktı. Eğer böyle bir hesaplama yapılsa idi, bu arazide tarım yapılmaması gerekirdi. Çünkü, zararına bir işletmecilik uygulanmaktadır. Bu nedenle, bu özellikte olan orman köylülerinin buldukları yerlerde ve yetersiz topraklar üzerinde sürdürdükleri tarımsal çabalardan ayrı olarak ek iş alanlarına kavuşturulmaları gerekir. Bu suretle, bir yandan orman köylülerine asrımızın yaşam koşullarına uygun bir gelir düzeyi sağlanmış olurken, öte yandan da bu köylülerin ormanlara zarar vermeleri de önenebilir.

Orman Bakanlığı bu hususu gerçekleştirmek üzere gerekli olan koşulları ortaya koymak için yasal ve örgütsel çalışmalar yapmaktadır. Örneğin, Orman - Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü bu sözü edilen gayeyi gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Bunun yanında, Devlet Orman İşletmesi Ve Döner Sermayesi Yönetmeliğinin, köylere öncelikle iş verilmesini öngören ve diğer bir çok yararlar sağlayan maddeleri yanında özellikle 42 inci maddesi, orman içine yerleşmiş bulunan köylülerin buldukları yerlerde kalkındırılmalarını amaçlamaktadır. Bu hususların gerçekleştirilmesi için, kuşkusuz her şeyden önce, orman köylülerine bugünkünden çok daha fazla yatırım yapmak gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ANIL, Y. - ÇOBAN, C. - DURUÖZ, E.: 1976. Orman köylüsünün ormancılık kesiminde ve orman bölge başmüdürlüklerindeki kentlerde işlendirilmesi olanakları. Ankara.
- BAYRAKTAROĞLU, H.: 1960. Türkiye Doğu Karadeniz Bölgesinde ormanıçlı iskân problemi (Doçentlik tezi).
- BAYRAKTAROĞLU, H.: 1968. Toplum kalkınmasında ormanıçlı köyleri. Orman Fakültesi Dergisi, seri B, No. 2.
- DURUÖZ, E.: 1968. Halihazır mevzuat karşısında zati yapacak ihtiyacının tevzilkullanma yer ve şekilleri ile asgari odun sarfını gerektirecek standart köy yapı tipleri üzerine etüdler. Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, No. 2.
- İŞLEK, G.: 1974. Orman köylerinde örgütleşme (Kooperatifleşme). Türkiye Orman Mühendisliği V. Teknik Kongresi. Ankara.
- OGM: 1961 - 1972. İstatistikleri. Ankara.
- PALAŞOĞLU, E.: 1974. Orman köylerinin sorunları ve çözüm yolları. Türkiye Orman Mühendisliği V. Teknik Kongresi. Ankara.
- ÜLKER, İ.: 1974. Dağ ve orman bölgelerinde turizm olayı ve ülkemizin durumu. Türkiye Orman Mühendisliği V. Teknik Kongresi. Ankara.